

HINÇ ASABIYETİ VE KAPTAN AHAB: HERMAN MELVILLE'İN *MOBY-DICK*'İNDE AMERİKAN KAHRAMANININ DÜŞÜŞÜ

ASABIYYAH OF RESENTIMENT AND CAPTAIN AHAB: DOWNFALL OF THE AMERICAN HERO IN HERMAN MELVILLE'S *MOBY-DICK*

Yonca DENİZARSLANI

Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Bölümü, Türkiye/e-mail: yonca.denizarlani@ege.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3762-9553

Özet

Bu çalışmanın amacı, Herman Melville'in *Moby-Dick*, *Beyaz Balina* adlı romanında Amerikan kahramanının düşüşü teması bağlamında, Kaptan Ahab'ın *hinç asabiyeti* ile 19. Yüzyıl Amerikan yayıncılığının *Aşikâr Alinyazısı* söylemi arasındaki ideolojik ilişkiyi çözümlenektir. 17. yüzyıl kolonyal Amerika döneminde kurucu rol üstlenmiş olan Kalvinci Püriten öncüler, "değişmeyen yazgı" inancı (*predestination*) ve "koşulsuz seçim" (*unconditional election*) ilkesine dayalı mezhebî duruşlarından dolayı, Yeni Dünya'daki varlıklarını kutsanmış bir gelecek olarak algılamışlardır. Bu kutsanmış kader inancıyla birlikte, kolonilerde anayasal düzenle başlayan Anglikanlaşma sürecine kadar Kalvinci öncülerin anakentten bağımsız olarak ortaya koydukları özerk siyasi bünye, Devrim Amerika'sının Bağımsızlık ruhu ile özdeşleştirilmiştir. Bu bağlamda, Bağımsızlık Sonrası Amerikan tarihselciliğinin yeniden canlandırdığı koloni dönemi Kalvinci Reform kimliğinin kutsanmışlık algısı ile istisnai Amerikan demokrasisinin geleceğine duyulan inanç, *Aşikâr Alinyazısı* söylemi ile bütünleştirilmiştir. *Aşikâr Alinyazısı* söylemi, İç Savaş Öncesi ABD'de kıtasal yayılma süreci ve endüstrileşme gibi ilerlemeler neticesinde ortaya çıkan toplumsal ve ideolojik bölünmeleri yatıştırmanın yanı sıra ulusun gelecekteki yükselişine dair inancı yaygınlaştırmakla birlikte; İç Savaş Sonrası dönemde, siyasi ve kültürel erkin merkezi olarak kabul gören Kuzey eyaletleriyle kimlikli federal gücün militarizminin meşru görülmesini sağlamıştır. Böylece, İbn Haldun'un *asabiyet* kuramının çıkış noktası olan toplumsal dayanışma istencinin topluluk bilinci ve egemenliğine doğru evrilmesiyle yükselen imparatorlukların söylemsel gücü bağlamında ele alınacak olan *Aşikâr Alinyazısı* inancı; ve benzer bir sonsuzluk algısıyla özdeş Amerikan sınır boyu kahramanı olan Kaptan Ahab'ın, doğanın hâkim olunamaz kuvvetlerini temsil eden beyaz balinanın karşısındaki acziyetine karşı duyduğu *hinç asabiyeti*, Nietzsche ve Scheler'in Batı kültür tarihinde *hinç* kökenli kitlesel hareketlerin ortaya çıkışına dair yaklaşımlarıyla çözümlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Herman Melville, *Moby-Dick*, *Beyaz Balina*, *Aşikâr Alinyazısı*, İbn Haldun, *asabiyet*, Friedrich Nietzsche, Max Scheler, *hinç*.

Abstract

This study aims to focus on the downfall of the American hero in Herman Melville's *Moby-Dick*, or the *White Whale* with reference to the ideological correspondence between Captain Ahab's *asabiyyah of resentment* and the 19th century expansionist rhetoric of the American Manifest Destiny. According to the foundational tenets of Calvinism, such as *predestination* and *unconditional election*, 17th century Calvinist Puritan pioneers of the colonial America envisioned a sanctified future for their existence in the New World. Hence, preceding self-autonomous body politic of the early 17th century Calvinist colonies before the common law era and its consequent Anglicization process, was revived with the Revolutionary spirit of the United States. In this respect, post-Revolutionary American rhetoric of the *Manifest Destiny* aligned the sanctified Reform identity of Calvinism with the belief in the futurity of American exceptionalism. While the discursive practices of *Manifest Destiny* comforted the consequent social and ideological disintegrations following the advancement of expansionism and industrialization in the Antebellum America, it legitimized the militarism of the federal power, which came to identify the North as a politically and culturally triumphant party of the nation after the Civil War. In connection with this historical background, Captain Ahab's *asabiyyah of resentment* against the overwhelming powers of nature will be analyzed from the viewpoint of Ibn Khaldun's theory of *asabiyyah*, by which he formulated the transformation of societies from the initial forms

of social solidarity to empires; and the quests of Friedrich Nietzsche and Max Scheler on the roots of *ressentiment*, which they claimed to be the essence of a diseased sense of selfhood obsessed with an infinity-oriented ascendancy. Melville's theme of human versus nature, thus, will be analyzed with an equally undercurrent theme of American expansionism, which associates Captain Ahab's will to dominate with that of 19th century rhetoric of *Manifest Destiny*.

Keywords: Herman Melville, *Moby-Dick-or The White Whale*, *Manifest Destiny*, Ibn Khaldun, *asabiyyah*, Friedrich Nietzsche, Max Scheler, *ressentiment*.

Kederli ruhların desteklenmek ve yaygınlaşmak için bir despota ihtiyaçları olduğu gibi, despotun da başarıya ulaşmak için ruhların kederlenmesine ihtiyacı vardır. Her durumda onları birleştiren şey, hayata yönelik nefret ve hayata dönük hınçtır. Gilles Deleuze¹

Giriş

Batı kolonyalizminin kurucu unsuru olan bilim ve emperyalizm müttelikliği, Yeni Çağ Avrupa'sının düşünsel devrimlerini takiben gelişen Aydınlanma Çağı ile birlikte insanın doğa üzerindeki hâkimiyetini güçlendirirken, doğa ile birlikte kontrol altına alınması gereken yeni varlık hiyerarşilerini de ortaya koymuştur. Buna göre doğanın keşmekeşliğine karşı düzen kurma, onu tanımlama ve sınıflandırma çabası, bilimsel keşiflere olanak sağlarken yeni anlam hiyerarşilerini de beraberinde getirmiştir. Böylece, doğa üzerine insan-merkezci tanımlamalar getirme çabası insan olmayan canlılar üzerinde üstünlük kurarken, coğrafi keşiflerle ilerleyen kolonyalizm; Beyaz, Avrupalı, Hristiyan ve Erkek olmayan insanların, bu üstün kimliklerin sağladığı imtiyazlara erişimini engelleyen yeni kimlik kategorilerini de beraberinde getirmiştir. Tıpkı üzerinde hâkimiyet kurulması ve kaynaklarının sınırsızca sömürülmesi meşru görülen doğa gibi, Avrupa-merkezci uygarlık anlayışının dışında görülmüş toplumların insanları ve özgürlüklerinin sömürülmesi de meşru görülmüştür. Yeni Dünya'nın keşfiyle hızla ilerleyen kolonyalizmi mümkün kılan Atlantik-aşırı köleciliğin yarattığı ırk algısı, günümüz Amerika Birleşik Devletleri dâhil olmak üzere Kuzey ve Güney Amerika ülkelerinin birçoğundaki ırk, toplumsal sınıf ve cinsiyet kodlarındaki etkisini sürdürmektedir.

Herman Melville, emperyalizm ve sömürgeciliğin zirvesi olan 19. yüzyılda yaşamış Amerikalı bir yazar olarak bu kültürün doğa ve insan üzerindeki yıkıcı etkilerine karşı huzursuzluğunu birçok deniz romanında yansıtmıştır. Yazarın, ABD'nin İç Savaş'ın eşiğine geldiği dönemde, 1851 yılında yayımlanmış olan *Moby-Dick*, *Beyaz Balina* romanı bu dönemde hiç ilgi görmemiştir. Romanın edebiyat eleştirmenlerinin ilgisini çektiği dönemin erken 20. yüzyıl olduğu düşünüldüğünde, *Moby-Dick*'in dünya edebiyatının zamansız yapıtları arasında görülmesinin başlıca sebebinin, Melville'in kendi çağına karşı eleştirel bir bakış açısıyla Amerikan emperyalizmi üzerine yansıttığı muhalif duruş olduğu anlaşılmaktadır. Melville, İç Savaş Öncesi ABD'nin kıta ve deniz-aşırı yayılmacılığıyla birlikte gelişen liberal demokrasi ve endüstrileşme sonucunda geleceğin emperyal gücü olacağını ön görmüş; *Moby-Dick* romanının başkahramanı Kaptan Ahab'ın Pequod gemisinde beyaz balınaya karşı kurduğu *hınç asabiyeti* ile

¹ Deleuze, Gilles. *Spinoza Pratik Felsefe*. İstanbul:Norgunk Yayıncılık, 2004.

ulusunun geleceğin küresel gücü olarak doğa ve insan üzerinde yaratacağı yıkıcı etki arasında paralellik kurmuştur.

Bu çalışmanın amacı, Amerikan kahramanının düşüşü teması bağlamında, Kaptan Ahab'ın *hınç asabiyetinin* yakıtı olan yücelik algısı ile 19. yüzyıl Amerikan yayılcılığının *Aşikâr Alinyazısı (Manifest Destiny)*² söylemi arasındaki ideolojik ilişkiyi çözümlenektir. Melville'in kendi çağının insan ve doğa ilişkisi üzerinden sorguladığı hiyerarşik üstünlüklere dayalı öznesne çatışmasının bir yansıması olan özel varlık ve tarih algısı, Friedrich Nietzsche ve Max Scheler'in Batı kültürüne özgü kendilik algısının bilgi bilimine içkin bir bağlam olarak ortaya koydukları *hınç* duygusunun kökeniyle yakından ilişkilidir. Bu bağlamda, Kaptan Ahab'ın şahsi intikamı için gemisi üzerinde kurduğu hâkimiyetin itici gücü olan *hınç* duygusunun temsil ettiği Amerikan yayılcılığı, İbn Haldun'un temel toplumsal dayanışma evresinden topluluğa ve nihai olarak topluluk hâkimiyetinden imparatorluğa dönüşme istencini ifade eden *asabiyet* kuramı ile ilişkilendirilecektir. İlk bölümde, İbn Haldun'un *asabiyet* kuramına dair ifade ettiği grup içi değerlerin topluluk hâkimiyeti yaratma potansiyeline örnek olarak, 19. yüzyıl Amerikan yayılcılığının *Aşikâr Alinyazısı* söyleminin düşünsel art alanına odaklanılacaktır. *Aşikâr Alinyazısı* söyleminin İç Savaş Öncesi Amerikan tarihselciliği ve Amerikan Rönesansı ekolü üzerindeki etkisi, Nathaniel Hawthorne ve Herman Melville'in gerçekliğin doğası ve bakış açısına dair görüş ayrılıkları bağlamında ikinci bölümde ele alınacaktır. Son bölümde, Amerikan emperyalizminin vücut bulduğu Kaptan Ahab'ın şahsında çözümlenecek olan *hınç asabiyeti* ve Amerikan kahramanının düşüşü temaları, Friedrich Nietzsche'nin *Ahlakın Soykütüğü Üstüne* ve Max Scheler'in *Hınç* adlı eserlerinde *hınç* duygusunun Batı bilgi bilimine dair ortaya koydukları görüşler çerçevesinde incelenecektir. Herman Melville'in *Moby-Dick*'inden seçilen ilgili bölümler üzerindeki analizler, İbn Haldun'un *asabiyet* kuramı ile ifade ettiği grup içi dayanışma ile başlayan hâkimiyet yönelimli toplulukların meşru yükselişlerini örneklendirmesi açısından, bu çalışmanın kuramsal bütünlüğünü ortaya koyacaktır.

1. İbn Haldun'un *Asabiyet* Kuramı ve ABD'nin *Aşikâr Alinyazısı* Söylemi

14. yüzyıl Arap düşünürü, tarihçisi ve modern anlamda sosyolog olan İbn Haldun, 1344 tarihli kitabı *Kitab'ül Iber*'in giriş bölümü *Mukaddime*'sinde *asabiyet* kavramını grup hissi olarak geliştirmiştir. İbn Haldun'a göre, *asabiyet* esasen kan bağına dayanan akrabalık ilişkilerini tanımlamakla birlikte toplulukların ortaya çıkması ve hâkimiyet alanlarının ilerlemesinde merkezi rol oynamaktadır. Bununla birlikte, Stephen Frederic Dale, İbn Haldun'un *asabiyet* kavramının topluluk yaratma potansiyelinde esasen kan bağına dayalı ilişkilerin değil, yakın ilişkiler dolayısıyla bir arada bulunan toplulukların dayanışma istencinin bulunduğu görüşünü vurgulamaktadır:

. . . İbn Haldun tekil bir toplumun göreceli kaynaşmasını veya bütünlüğünü, eski Arapça anlamı olan klancılık ya da kabilecilikten uyarlanarak sosyal dayanışmanın temel tarihsel ilkesi haline yükselttiği asabiyyet derecesini ölçerek ele alır. Asabiyyet “doğal güçlerden biridir” derken kendi doğası itibarıyla tekil ve sınırlı, öngörülebilir bir etkisi olduğunu kasteder. Diyalektik modelinde asabiyyet bireylerin akrabalık veya kan bağlarına yönelik bilgilerinden çıkarsanan toplulukçu dayanışmaya delalet eder ve fikrine göre kırsal kabile üyeleri en

² *Aşikâr Alinyazısı (Manifest Destiny)* terimi ilk kez 1845'te John Louis O'Sullivan tarafından kullanılmıştır. O'Sullivan, ABD'nin kıtasal yayılcılığının tanrısal yazgı ile ilişkisi üzerine yazdığı 1839 tarihli “The Great Nation of Futurity” (“Geleceğin Yüce Ulusu”) adlı makalesi, bu terimin kaynağı olması bakımından önemlidir.

kuvvetli asabiyyete sahiptir. Fakat İbn Haldun, olduğu haliyle bir soy ağacına bakmanın bu bağı üretebileceğini önermez. Bu bağ daha ziyade yakın ilişkili insanlar gündelik deneyimlerini – kırsal göçebe hısımların kabile saldırılarını yönetmeleri gibi – paylaşıırken oluşur. (Dale, 2015, 46-47)

İbn Haldun, *asabiyet* kuramını açıklarken bu terimin kabilecilik anlamından, sosyal dayanışmanın temel ilkesi olarak topluluk yaratma istencine işaret etmekle birlikte; İslam öncesi putperest toplulukların atacılık kültürünü hatırlatmasının yanı sıra kan bağı ilişkilerine dayanarak bir topluluğun diğer topluluk üzerine taraflı tutum göstermesi potansiyelinden dolayı İslam'ın *asabiyeti* reddettiğini ifade etmiştir (Uludağ, 2022, 94-95). Behçet Batur, İslam siyaset bilimindeki bu olumsuz çağrışımına rağmen, İbn Haldun'un, siyasi toplulukların oluşum ve gelişim sürecinde, *asabiyetin*, bir diğer deyişle grup hissini kaçınılmaz olduğunu vurguladığını belirtmiştir: “İbn Haldun herhangi bir sosyal grubun sosyolojik açıdan grup sayılabilmesi için mutlak anlamda bir dayanışma ve aidiyet duygu ve düşüncesine sahip olması gerektiğini düşünür. Asabiyetin olmadığı insan toplulukları grup sayılamazlar. Dolayısıyla her türlü grup bilincini asabiyet oluşturmaktadır” (Batur, 2021, 154). Böylece, İbn Haldun, kendi siyaset kuramını geliştirirken bu kavramı, kan bağı ilişkilerine dayalı kök anlamından soyutlayarak belli değer yargıları merkezinde bir araya gelen toplulukların bir bütün olarak varlığını sürdürürken *asabiyet* sahibi olmaları gerektiğini savunmuştur. Ona göre devletler soyut değil insan temellidir. Bu yüzden, belli toplulukları bir araya getiren değer yargıları, siyasi iktidar ve özne ilişkisinde merkezidir (Batur, 2021, 156). Öte yandan, İbn Haldun, yönetilen tebaanın değerleri temelinde rıza üzerine kurulu bu ideal devletin başarısı ve gücünün topluluğun geniş coğrafyalara yayılmasıyla zayıflayacağını ileri sürmüştü; geniş coğrafyalarda farklı *asabiyetlere* sahip toplulukları bir arada tutmak mümkün olmadığı için imparatorlukların çökmeye mahkûm olduklarını vurgulamıştır (İbn Haldun, 2022, 386-387).

Günümüzde İbn Haldun'un *asabiyet* kavramının uygulama alanı, hâkim küresel güçlerin kültür emperyalizmi olarak karşımıza çıkmaktadır. Batur'a göre, “Küresel asabiyet kavramsallaştırması günümüz uluslararası ilişkileri anlama ve açıklamada analitik bir kavram olarak kullanılabilir. Günümüzde uluslararası ilişkilerde birçok bloktan söz edilmektedir. Bu bloklar ekonomik temelli olabileceği gibi, siyasi ve ideolojik temelli de olabilir. Bu uluslar üstü toplumsal birliklerin anlaşılabilmesi noktasında küresel bir bilinç olarak asabiyet pekâlâ kullanılabilir” (Batur, 2021, 158). Batur, küresel *asabiyet* olarak uluslararası ilişkilerde ekonomik, siyasi ve ideolojik blokların yanı sıra, kimi zaman bu türden blokların desteği ile kimi zaman da İbn Haldun'un deyimiyle, hâkim güçlerin başka *asabiyetlerle* karşılaşmasının neden olduğu egemenlik sınırı üzerinden yeni çatışmalarla ilerleyen *asabiyetlerden* sınır ötesinde yayılmacı küresel *asabiyetlerin* ortaya çıkabileceğini vurgulamaktadır:

Aslında küresel asabiyet kavramı, herhangi bir yerel asabiyetin büyümesi ve genişlemesinden başka bir şey değildir. Genişleme kendine denk bir asabiyetle karşılaştığında egemenlik sınırı oluşur. Her asabiyetin maksimum büyüme ve genişleme hedefi vardır. Ulusal sınırları aşan asabiyetler küresel asabiyet konumuna yükselirler. Bir kere bir grup içinde üstün dayanışma meydana geldiğinde, bu, daha zayıf dayanışmaları bastırmaya ve onları kontrol altına almaya yönelir. Neticede, çatışan tarafları birleştiren ve onların enerjilerini diğer gruplarla mücadeleye ve onları bastırmaya yönlendiren daha büyük bir dayanışma (asabiyeti kübra)’dır. (Batur, 2021, 158)

Bu bağlamda Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle, ABD'nin, kaynaklarını sömürmek istediği toplumlar üzerinde askeri güçle birlikte kültür politikaları aracılığı ile değer yargıları üzerinden hâkimiyet kurarak, ulusal sınırlarını aşmış küresel bir *asabiyete* dönüştüğünü ifade etmek mümkündür. Amerika'nın bu yayılmacılığı 19. yüzyılda başlamıştır. 20. yüzyılda küresel bir güce dönüşmeden önce ABD, 19. yüzyıl kıtasal yayılım sürecini istisnai Amerikan demokrasisi anlayışı (*American exceptionality*)³ ile mümkün kılmıştır. ABD, Kuzey Amerika'da mevcut olan diğer Avrupalı kolonilere ait bölgeleri kimi zaman savaş yolu ile kimi zaman para karşılığında sınırlarına dahil ederken, 1900 yılında kıtasal demiryolu inşasının tamamlanmasıyla yayılma sürecini gerçekleştirmiştir. Bu sürecin ideolojik söylemi olan *Aşikâr Alinyazısı* inancı, Amerikan demokrasisinin kıtasal ve deniz-aşırı yayılmasını tanrısal bir yazgı olarak meşru gören bir zihniyeti hâkim kılmıştır. Her yazgı anlatısında görüldüğü gibi Amerikan sınır boyu edebiyatının yarattığı benzersiz bir kahraman doğmuştur. Hector St. Jean de Crevecoeur, *Amerikalı Bir Çiftçiden Mektuplar*'ında (1782) (*Letters from an American Farmer*), Amerikan kimliğini Avrupa ve anakent kültürlerinden, Eski Dünya'nın temsil ettiği tüm değer yargılarından uzakta yeni bir insan tanımıyla bağdaştırmıştır. Crevecoeur'a göre Amerikalı Yeni bir Ademdir. Uçsuz bucaksız Yeni Dünya bu Yeni İnsana bahşedilmiştir (Crevecoeur, 2002, 21). Böylece, tarih sona yaklaşırken geleceğin ulusu olarak özel bir yazgı için seçilmiş, kendisinden olmayana tepeden bakan sınır boyu Amerikan kahramanına atfedilen yeniden doğuş ve sonsuzluk motifi; 19. yüzyıl Amerikan yayılmacılığına meşruiyet kazandırmıştır.

Moby-Dick romanı, İbn Haldun'un grup hissi temelinde geliştirdiği *asabiyet* kavramı bağlamında incelendiğinde, Herman Melville'in, insanların kendilerinden olmayana karşı taraflı tutum içinde fanatikleşmelerinin yıkıcı sonuçlarını anlattığı görülmektedir. Böylece, Melville, Kaptan Ahab'ın *hınç asabiyetiyle*, okurunu, insanın insana ve en çilginca şekilde onu muhatap almayan doğaya karşı cephe almasının uzun vadedeki yıkıcı etkileriyle yüzleştirmiştir. Melis Mülazımoğlu'na göre, "İnsanoğlunun bu yıkıcı sonuçlarla yüzleşebilmesi hiç de kolay olmayan, çokça cesaret gerektiren bir durumdur; tıpkı her yeri kaplayan balinanın beyazlığına/renksizliğine kafa tutmak gibi" (Mülazımoğlu, 2021, 68). Bu bağlamda, Melville, doğaya, varlığa ve zamana metafizik perspektifinden bakan 19. yüzyıl Romantizminin yükseldiği çağda muhalif bir duruş sergilemiştir. 19. yüzyıl Amerikan yayılmacılığı *asabiyetinin* meşru söylemi olan *Aşikâr Alinyazısı* inancının yarattığı yücelik algısının, Kaptan Ahab'ın yücelik algısını yükselten yarasının tetiklediği *hınç asabiyetiyle* bağlantısından önce, Melville'in İç Savaş Öncesi Amerika'sına ve *Aşikâr Alinyazısı* söyleminin yarattığı mutlak odaklı idealist görüşe karşı şüpheli yaklaşımı üzerinde durulacaktır.

Herman Melville'in, romanda, Kaptan Ahab'ın gemi mürettebatıyla birlikte beyaz balınaya karşı kurduğu *hınç asabiyeti* ile bağdaştırdığı 19. yüzyıl Amerikan emperyalizmini ifade eden örneklerden önce, Amerikan *asabiyetinin* kurucu söylemlerinden olan *Aşikâr Alinyazısı* inancının nasıl ortaya çıktığını açıklamak; bu deniz romanının anlatısal bakış açısında yazarın ideolojik duruşunun anlaşılması açısından önemlidir. Bağımsızlık Sonrası dönemde, kıtasal yayılmacılık, yeni göç dalgaları ve endüstrileşme ile birlikte, ulusun demokratik katılım, özel mülkiyet ve yaşam hakkı gibi kurucu ilkeleri sınanmış (White, 1991, 57); federal devletin hâkimiyet alanı konusunda belirleyici olan bu ilkelerin kölecilik sorununu çözmemesi

³ ABD'nin Devrim ilkeselliğini sınamış olan kıtasal yayılmacılık sürecinde gelişen özel mülkiyet, eşit fırsat ve siyasi temsil gibi demokratik koşulların benzersizliğine atfedilmiş olan istisnai Amerikan demokrasisi anlayışı için Frederick Jackson Turner'ın "The Significance of the American Frontier in American History" (1893) adlı tezine bakınız.

Amerika'yı İç Savaş'a sürüklemiştir. Ulusun bu siyasi bölünmüşlüğü, Melville'in çağdaşı olan Amerikalı edebiyatçı, sanatçı ve düşünürler arasında da ideolojik bölünmelere yol açmıştır. Bağımsızlık Sonrası dönemde, Kalvinciliğin "değişmeyen yazgı" (*predestination*) ve "koşulsuz seçim" (*unconditional election*) ilkeleriyle yakından ilişkili olan kaderci (*providentialist*) Amerikan tarihselciliği bağlamında, erken 19. yüzyıl Amerikan Rönesansı edebiyatı ve sanatından birçok eserde Amerikan demokrasisi ve ulus kimliğinin benzersizliği işlenmiştir. Melville ise, kısa öykü ve romanlarında, ülkeyi İç Savaş'ın eşiğine getiren ideolojik bölünmüşlüğe cevap veremeyen merkezîyetçi cumhuriyetçiliğin mutlak ve değişmez bir yapı olarak üstünlüğünü vurgulayan üst-anlatıların yansıttığı Amerikan kimliğini sorgulamıştır. Amerikan Devriminin Aydınlanma ilkelerini temel alan anayasal hak ve özgürlük anlayışı ile ortaya koymuş olduğu siyasi iktidar ve özne tanımı, Avrupa'da gelişen liberalizm hareketleri ile kıyaslandığında benzersiz bir ilkesellik göstermiş olsa da; Bağımsızlık dönemi cumhuriyetçiliğin özel mülkiyete ve temsil sistemine dayalı demokratik katılım koşulları, 19. yüzyılda nüfusu giderek artan ve sınırları genişleyen ABD'nin federal hâkimiyet alanlarını sınamıştır. Dorothy Ross, ulusun kıyametini getiren İç Savaş Öncesi siyasi kimlik krizin, Bağımsızlığın Akıl Çağı siyaset kuramlarına dayanan ilkesel cumhuriyetçiliği ile kolonyal dönemin Kalvinci yazgı inancının doğuş anlatılarının bütünleştirildiği milenyalist söylemler ile yatıştırılmak istendiğini ileri sürmüştür. Her ulus devlet tarihçiliğinde görüldüğü gibi, sonsuzlukla bağdaştırılmak istenen devrim cumhuriyetçiliği, 17. yüzyıl İngiliz koloni kurucularının özerk siyasi bünyelerine attıkları Kalvinci seçilmişlik ilkesi ile özdeşleştirilmiştir (Ross, 1984, 911-912). Böylece, Bağımsızlık Sonrası dönemde yeniden canlandırılan kurucu Püriten kimliği Anglikan köklere meydan okumakla birlikte, ABD'nin milenyal bir ulus olarak geleceğine duyulan inancı sarsılmaz bir *Aşikâr Alinyazısı* söylemi ile güçlendirmiştir. 19. yüzyıl Amerikan siyaseti ve tarihçiliği üzerindeki etkisi bakımından ABD'nin Avrupa'da gelişen kültürel ve siyasi devrimlerin gerisinde kalmasına neden olan bu teolojik söylemin İbn Haldun'un *asabiyet* kuramıyla ilişkisi düşünüldüğünde; yazgı inancı ile meşru görülen yayılmacılığın yarattığı hızlı büyüme ile ulusun kıta üzerindeki hâkimiyet alanlarını genişletmesi sonucunda Yerli Amerikalı nüfusların egemenliği ve özerkliği yok sayılmıştır. Diğer yandan, Avrupa'da Sanayi Devrimi ile gelişen liberal ekonomi, henüz sanayileşmesini tamamlayamamış ABD'nin tarım kökenli ekonomisi üzerinde yıkıcı etki yaratırken, bölgesel kimliği köleciliğe dayalı tarım üretimi ile bütünleşmiş olan Amerikan Güney eyaletleri ile sanayileşme ve liberal kapitalizm yönünde siyasi merkezleşme hedefinde olan Kuzey eyaletleri arasında bölünmeye neden olmuştur. Bu bağlamda, İç Savaş Öncesi siyasi ve ekonomik kökenli bu bölgesel çatışmalar, İbn Haldun'un farklı *asabiyetlere* sahip egemenliklerin taşıdığı yıkılma potansiyeline de örnek olarak düşünülebilir.

2. İç Savaş Öncesi Amerikan Edebiyatında Bölünme ve Bütünlük Arayışları

Nathaniel Hawthorne, Melville gibi, *Aşikâr Alinyazısı* söylemiyle ulusun ilerleme tasarımlarını dizginsiz kapitalizm ve emperyalizme sürükleyen çağına karşı, Amerika'nın geleceğine dair kaygılarının yanı sıra İç Savaş Öncesi aktif siyasetin içinde tanık olduğu çifte standartçı ahlaki çöküşten dolayı şüpheli duruş sergilemiştir. Melville'in *Moby-Dick* romanını ithaf ettiği Hawthorne, 1850 yılında yayımlanan *Leke (The Scarlet Letter)* adlı romanının "Gümrük-Evi" ("The Custom-House") adlı önsözünde siyasi hayal kırıklıklarını yansıtırken doğup büyüdüğü Salem'in Bağımsızlık Sonrası ve İç Savaş Öncesi toplumsal dönüşümlerini kıyaslamıştır. Salem Gümrük Evi müdürlüğü sırasında aristokratik-cumhuriyetçi memurların ataleti ve ahlaki çürümüşlüğü arasında geçirdiği üç yıllık görevinden ayrılmadan önce arşivde rastladığı 'A' harfi işlemeli kırmızı kumaş parçası, yazarı, Salem'in kolonyal kurucularından olan

atalarının geçmişiyle yüzleştirmiştir. Hawthorne'un, Kalvinci atalarının 17. yüzyılda Salem'de Quaker mezhebi mensuplarına karşı uyguladıkları ağır beden cezaları ve cadı mahkemelerindeki rolüne dair duyduğu utanç; zina suçuyla yargılanmış Hester Prynne'nin ömür boyu göğsünde taşıdığı 'A' harfinin çağrıştırdığı, iktidar-özne; otorite-özgürlük; iyilik-kötülük ve suç-ceza gibi baştan çıkarıcı dikotomik çatışmaları ele alan bu romana ilham kaynağı olmuştur. Bununla birlikte, Hawthorne'un, İç Savaş öncesi demokratik cumhuriyetçilik taraftarı olan siyasi partisinin, özellikle kölecilik konusunun çözümüne dair yetersizliğinden duyduğu hayal kırıklığı, onu, Melville ve diğer çağdaşları gibi Amerika'nın içinde bulunduğu kaos nedeniyle karamsarlığa itmiştir (Trepanier). Romanın önsözünde, Salem'in kurucu kolonyal geçmişi ile İç Savaş Öncesi Amerikan toplumunun değişken, bölünmüş ve köksüz yapısı arasında ortaya koyduğu kıyaslama, yazarın bakış açısındaki yabancılaşmayı yansıtmaktadır. Bu bağlamda, Hawthorne'un romanı, yazarın Romantik düşünce ve edebiyat ekollerinin perspektifinden yansıttığı bu hikayesiyle, 17. yüzyıl Salem'inden çok İç Savaş Öncesi Amerika'sının geleceğine dair duyulan kaygıları temsil etmiştir. Ancak, Hawthorne, Amerikan demokrasisinin zamansızlığına duyulan inanca kuşkuyla bakmakla birlikte, Melville'in aksine mutlaklığı kaide olarak görmüştür. Melville, "Hawthorne and His Mosses" (1850) adlı makalesinde, Hawthorne'nun kurgu sanatındaki ustalığına atfettiği yaratıcılığın kaynağı olarak Kalvinciliğe özgü yazgı inancının karamsarlığından bahsetmiştir (Melville). Böylece, Hawthorne'nun, kısa öyküleri ve romanlarının anlatısal bakış açısında insan doğasına dair hissettirdiği bu karamsarlık, yaşamın bilinmez, kaotik ve bu yüzden de ürkütücü yönlerine odaklanan Karanlık Romantizm etkisiyle de yakından ilişkilidir. Bu çalışmanın odağında olan insan-doğa ilişkisi bağlamında irdelendiğinde ise, Hawthorne'nun Deneyüstüçülüğün (*Transcendentalism*)⁴ etkisinde tasarladığı idealist doğa algısı, Melville ile arasında keskin bir bakış açısı farklılığı ortaya koymuştur. Esim Erdim, 19. yüzyıl Amerikan düşüncesinde Ralph Waldo Emerson'un öncülüğünde gelişmiş olan, *Deneyüstüçülük* ile Melville'in doğaya bakış açısındaki farklılığı şöyle açıklamıştır:

Melville'in evreni insana ne ahlaki ne de dinsel yönden yardımcı olabilir. Emerson'un evreni ise kişiye ahlaki ve dinsel değerler verebilen bir evrendir. Doğa, insana günlük yaşamında yol göstermesi gereken değerli örneklerle doludur. Emerson'ın idealizminde en yüksek ahlak doğadaki ahlaktır ve insan doğa ile uyum içinde olduğu sürece doğru kararlar verebilir. Emerson'ın doğası idealdir. Burada var olan her şey bir bütünün parçasıdır. Melville'in evreninde ise insan yapayalnızdır. Diğer bir deyişle, doğanın nitelikleri insana yabancıdır. Doğa, insanın ihtiyaçlarına cevap vermek şöyle dursun, bu ihtiyaçlara karşı bile çıkar. İnsan doğanın tamamen dışındadır çünkü doğa hem anlaşılmaz bir muamma hem de insanın varlığını tehdit eden bir kuvvettir. (Erdim, 1991, 8)

Doğa ve insan üzerine, Melville ile *Deneyüstüçü* Emerson arasında belirgin olan bu bakış açısı farklılığı bağlamında düşünüldüğünde, *Moby-Dick* romanının anlatıcısı olan İsmail'in, intikam için demir alan bir balina avı gemisinde bulunmanın ağır gerçekliğini idrak ettiği noktaya kadar, kendisini bu deniz seferine sürükleyen idealizmi terk etmediği anlaşılır. İsmail, romanda ilk balina avı için sandallara inişin anlatıldığı "Denize İlk İniş" adlı bölümde atlattığı ölüm

⁴ Esim Erdim, *Herman Melville'in Romanlarında Sanat Anlayışı* (1991) adlı incelemesinde, *Transcendentalism* teriminin Türkçe karşılığı için yaygın olarak kullanılan "Aşkincılık" yerine "Deneyüstüçülük" ifadesini tercih etmiştir. Herman Melville'in, bu düşünsel ekolün metafizik algısının temeli olan Yeni-Eflatunculuk ve Alman Idealizmi ile bağlantısına karşı eleştirel tutumu sebebiyle, bu çalışmada da Esim Erdim'in tercih ettiği *Deneyüstüçülük* ifadesi kullanılmıştır.

tehlikesinden sonra bu idealizme karşı kuşku duymaya başlar. Romanın sonunda ise, Pequod Gemisi ve Kaptan Ahab'ın başına gelenleri anlatmak için hayatta kaldığını ifade eden anlatıcı İsmail ile Melville arasındaki perspektif yakınlığı belirgin hale gelir. Melville, roman boyunca birinci kişi anlatıcısı İsmail üzerinden kendi üçüncü kişi bakış açısını yansıtarak, anlatıcının düşünsel ve bilişsel art alanına bağlı olarak algının çok katmanlılığını vurgulayan görecelik ile gerçekliği belli bir mutlaklığa dayanarak idealist bir bakış açısından yansıtan Romantik öznelik arasında net bir ayırım olduğunu vurgulamıştır (Erdim, 1991, 3). Böylece, Hawthorne'un İç Savaş Öncesi siyasi atmosferden duyduğu kuşkuları ve hoşnutsuzluklarına rağmen mutlak odaklı idealist bakış açısına dayanarak Amerika'nın geleceğine dair inancını koruduğu gibi; Melville'in, Deneyüstüçülüğe karşı ampirizm temelli Doğalcılığı ön plana çıkardığı *Moby-Dick*'inde, Yeni-Eflatuncu İsmail'in tecrübesiz çağı ile gemi kazazedesi Doğalcı İsmail'in olgunluk çağı arasında kurduğu bağ üzerinden kendi düşünsel evrimini yansıtmış olduğu görülmektedir.

Anlaşıldığı gibi, gerçeklik algısına dair Hawthorne ve Melville arasındaki bu belirgin fikir ayrılığı, esasen 19. yüzyıl boyunca Batı düşüncesine hâkim olan Romantik düşünce ekolünün öngördüğü mutlak arayışına dayalı bütünlük arzusu ile pozitivizm yönlü kültürel devrimlerin ortaya koyduğu görecelik ve ilerleme yönlü gerçeklik algısı arasındaki çatışmadan kaynaklanmıştır. Bu yüzden, Alman İdealizmi kaynaklı zaman, mekân ve varlık metafiziğinin ortaya koyduğu mutlak algısı ile bu bağlamları görecelik ve diyalektiksel ilerleme düzleminde yeni bir metafizik temelinde yeniden tasarlayan Yeni-Kantçılık arasındaki çatışmayı geç takip eden milenyalizm odaklı 19. yüzyıl Amerikan tarihselciliğinin kültür kurucu söylemleri, Kant metafiziğine dayalı tarih algısını temel almıştır (Ross, 1984, 909). Böylece, Melville'e kıyasla Hawthorne'nun İç Savaş Öncesi Amerikan Rönesansı edebiyatının duayeni olarak kabul görmesinde gerçekliğin doğasına dair bütünlük algısına dayalı mutlak inancını Amerikan'ın geleceği ile özdeşleştirmiş olmasının etkili olduğu görülmektedir.

3. *Hınç Asabiyeti ve Kaptan Ahab: Amerikan Kahramanının Düşüşü*

Amerikan Rönesansı ressamlarının kıtanın doğasını vad edilmiş bir cennet gibi canlandırdıkları eserler incelendiğinde, uçsuz bucaksız derin vadilerin verdiği geçitler, Batı'ya ilerleyişi temsil eden gün batımı vakitleri ve ulusun tanrısal yazgıyla seçilmişliğini temsil eden gün ışığı yansımaları 19. yüzyılın tarihselliğinden uzaktır. Bununla birlikte, Amerika'nın edebiyat, sanat ve düşünsel arka planındaki bu söylem kıta ve kıta-aşırı yayılmacılığı haklı göstermiştir. Böylece, *asabiyet* temelli toplumların geniş coğrafyalara yayılma potansiyeli bağlamında ele alındığında, Amerika kısa sürede imparatorluklar arasında doğan yeni bir imparatorluğa dönüşmüştür. İbn Haldun'un "asabiyetin, giderek ulaştığı nihai gaye mülktür" (İbn Haldun, 2022, 350) ifadesi ile ilişkili olarak, Wilhelm Dilthey de insanların doğayı kontrol altına almadan önceki hâkimiyet savaşımalarını ifade eden Spinoza'nın *imperium in imperio* kavramıyla, Amerika'nın mevcut hâkimiyet alanı dışında başka imparatorluklar içinde kendine yeni hâkimiyet alanları yaratma istenci arasında benzerliğe işaret etmiştir. (Dilthey, 1999, 29). Dilthey'in Spinoza'nın *imperium in imperio* kavramıyla ilişkilendirdiği ABD'nin hâkimiyet istenci bağlamında düşünüldüğünde, İbn Haldun'un hâkimiyet kavramının kaynağı ve krallık olarak tanımladığı "mülkü" (İbn Haldun, 2022, 351) *asabiyetin* nihai hedefi olarak göstermesinin yanı sıra; topluluk içi hâkimiyet rekabetine yönelik belli bir *asabiyetin* yükselişini takiben, topluluklar arası hâkimiyet rekabetine dönüşen *asabiyet* üzerine yaklaşımları, bu çalışmanın odağındaki Amerikan yayılmacılığı ve emperyalizminin mikro-toplum örneği olarak Kaptan Ahab'ın gemisi Pequod'un temsil ettiği *asabiyet* türlerini anlamak açısından önemlidir:

Asabiyet sahibi, herhangi bir rütbeye veya kademeye ulaşınca, onun üstündekini talep eder. . . . Şayet bir kabilenin içinde çeşitli aileler ve birçok asabiyetler varsa, bunlar içinde öbürlerinin tümünden daha kuvvetli olan bir asabiyetin var olması da zaruridir. En kuvvetli asabiyet diğerlerine galip gelir, onları kendine tabi kılar, böylece asabiyetlerin hepsi bu asabiyetin içinde kaynaşır, tek ve büyük bir asabiyet imiş gibi bir hale gelir. . . . Söz konusu en kuvvetli asabiyet (ve aile) için, kendi kabilesi üzerinde tagallüb ve hakimiyet kurma durumu hasıl olunca, tabiatın gereği olarak kendisinden uzak olan diğer asabiyetler üzerinde de hakimiyet kurmak (tagallüb) ister. . . . Dünyadaki çeşitli milletlerin ve kabilelerin hali budur. Eğer iki asabiyetten biri öbürünü mağlub eder ve onu kendine tâbi kılar, bu durumda yine mağlup asabiyet galip asabiyetle kaynaşır. Galip ve metbu asabiyetin sahip olduğu tagallüb kuvveti, daha da artmış olur. Artık bu durumdaki asabiyet, ilk gayeden daha yüksek ve daha ötede olan bir tagallüb ve tahakküm peşinde koşar. Böylece devam edip giderken, nihayet ihtiyarlık durumundaki diğer bir hanedanlığın kuvvetine denk bir kuvvete sahip olma durumuna ulaşır. (İbn Haldun, 2022, 350)

Moby-Dick romanı, İbn Haldun'un *asabiyetler* arası hâkimiyet savaşmaları ve Spinoza'nın *imperium in imperio* kavramları bağlamında ele alındığında, Melville'in, *Aşıkâr Alinyazısı* inancının söylemsel olarak meşru kıldığı Amerikan yayılcılığı ile insanın doğa üzerindeki hâkimiyet istenci arasındaki benzerliğe dikkat çekmek istediği anlaşılmaktadır. Bu yüzden, 19. yüzyıl boyunca ilerleyen demiryolu, yapay geçit ve su kanalları inşaları sonucunda mevcut bölgesel egemenlik sınırları yok sayılan Yerli Amerikalılara yönelik tecrit ve soykırım politikalarına ithafen, Melville, Kaptan Ahab'ın gemisine "Pequod" adını vermiştir. Bununla birlikte, "Gemi" adlı bölümde, yazarın, kolonyal Amerikan tarihinde Pequod kabilesinin maruz kaldığı tecrit ve soykırımları vurgulamak yerine, soylarının tükendiğini ima etmek için *extinct* kelimesini tercih etmesi düşündürücüdür: ". . . Pequod ise bilirsiniz, Massachusetts'te ünlü bir Kızılderili kabilesinin adıdır – şimdi eski Medler gibi tarihe karışmış bir kabile" (Melville, 2010, 119). Kuzey-doğu Amerika'daki Kalvinci kolonilerin saklı kölecilik tarihini açığa çıkaran incelemesinde, Wendy Warren Melville'in bu ifadesini sorgulamıştır. Warren, Melville'in Pequod kabilesinin 'tarihe karıştığı' fikriyle yanıldığını belirtmekle birlikte, Pequod kabilesi ile Pequod gemisi arasındaki benzerliği vurgulaması açısından, Melville'in, maddi veya spiritüel her türlü fanatikliğin yıkıcı sonuçlarına dikkat çekmek istediğini ifade etmiştir (Warren, 2016, 93). Bu bakımdan değerlendirildiğinde, ispermeçet yağının fayda sağladığı sektörler için balinaların katledilmesi ile bölgesel hâkimiyeti ilerletmek için Pequod topraklarının işgali arasındaki benzerlikten dolayı, Melville'in, genellikle doğadaki canlı türlerin tükenmesi durumunu açıklayan *extinct* kelimesini kullanmasının bilinçli bir seçim olduğu düşünülebilir. Melville'in, Kaptan Ahab'dan yardımcı kaptanlara yayılan hiyerarşik otoritesi ve balina avını mümkün kılan yerli kökenli zıpkıncıların kol kuvvetiyle, hem Atlantik-aşırı kölecilikle ilerleyen kolonyal Amerika hem de Bağımsızlık Sonrası köleci Amerika'yı temsil eden Pequod gemisi için öngördüğü yıkım; İbn Haldun'un, yükselmeye meyilli *asabiyetlerin* döngüsel olarak çöküşüne yöneldiği ifadesini de hatırlatmalıdır. ABD'nin bu romanın yayımlandığı 19. yüzyıldaki sınırlı yayılcılığı ile günümüzdeki küresel hâkimiyeti karşılaştırıldığında, Melville'in öngördüğü yıkımın boyutları, özellikle doğa ve insan ilişkisi bağlamında, daha geniş kapsamlı olarak düşünülmelidir.

Melville, böylece, Kaptan Ahab'ın gemisine Pequod ismini vererek, üst-anlatılara dayalı tarih söylemlerinin neden olduğu bellek yitimine dikkat çekmek istemiştir. İç Savaş Öncesi

ABD'nin *Aşikâr Alınyazısı* inancının meşru kıldığı Yerli Amerikalı tecrit ve soykırım politikalarının, 17. yüzyıl kolonyal Amerika dönemindeki Püriten kurucuların tanrısal yazgı söylemiyle Pequod kabilesine karşı yürüttüğü tecrit ve soykırım politikalarından farklı olmadığını vurgulamıştır. Dennis Cerrotti, *Hidden Genocide Hidden People (Saklanmış Soykırım Saklanmış Halk)* (2014) adlı incelemesinde, başta John Winthrop olmak üzere, Kalvinci Püriten öncülerin Pequod topraklarını işgal ederken ileri sürdükleri Hıristiyanlığa davet söylemi için "İşgal Teolojisi" ifadesini kullanmıştır (*The Theology of Encroachment*) (Cerrotti, 2014, 36). Günümüzde halen eksik temsil edilen Yerli Amerikalı tarihinin az bilinen yönlerinden biri Yerli Amerikalı köleciliğidir. İngilizlerin 17. yüzyıl boyunca kuzey-doğu Amerika'da yerlilere karşı yürüttüğü tecrit politikalarından biri savaşlardan sonra sağ kalan yerli nüfusların Afrikalı köleler karşılığı Karayipler'deki kolonilere gönderilmeleridir (Warren, 2016, 84-85). Sonuç olarak, Ahab'ın Pequod gemisi bu insan kaçakçılığının sembolüdür.

Melville, ABD'nin kıtasal yayılcılığı ve kalkınmasını destekleyen endüstriler ve iş alanlarıyla balina avcılığı arasındaki paralellikleri vurgulamak adına, bu intikam öyküsüne mekân olarak balina avı gemisini seçmiştir. Böylece, Kaptan Ahab'ın gemisinde beyaz balınaya karşı yükselttiği *hınç asabiyeti*, dizginsiz üstünlük ve kazanç arzusu üzerine ilerleyen hâkimiyet *asabiyetini* temsilen, henüz deniz-aşırı hâkimiyetini güçlendirme ve başka emperyal güçler arasında yer edinme hevesinde olan İç Savaş Öncesi Amerika'sını çağrıştırmaktadır. Yazar, konformist bir tutumla ulusunun varlığını idealize etmek yerine denetimsiz kapitalizm ve emperyalizmin, ABD'yi Bağımsızlık öncesi dönemden ayırmadığını görmüştür. 16. ve 19. yüzyıllar arasında Kuzey Amerika'nın güney körfez bölgesindeki hâkim emperyal güçler arasındaki bilimsel bilgi rekabetini konu alan incelemesinde, Cameron B. Strang ABD'nin kıtasal yayılcılığı ile emperyalizm arasındaki benzerliğe dikkat çekerken, İngiltere'den bağımsızlığını alanın yeni bir demokrasi değil yeni bir imparatorluk, üstelik egemenliğin hükümdara değil halka ait olduğu bir imparatorluk olduğunu ileri sürmüştür (Strang, 2018, 14). Balina avcılığı ile emperyalizm arasındaki paralelliği ifade ettiği "Nantucket" adlı bölümde, Melville, Kuzey Amerika'da ilk balinanın avlandığı Nantucket adasının kadim yerli balina avcılarını da dâhil ettiği bu emperyal istencin kolektif yönüne işaret etmektedir:

Böylece bu baldırı çıplak Nantucket'liler, bu deniz keşişleri, okyanusun ortasındaki karınca yuvalarından çıkarak, sular dünyasının birer İskenderi gibi, dört bir yana yayılmışlar, enginleri fethetmişler. Üç birleşik korsan devletin Polonya'yı bölüşmeleri gibi, onlar da Atlantik, Pasifik ve Hint okyanuslarını aralarında paylaşmışlar. Amerika istediği kadar Meksika'yı Teksas'a eklesin, Küba'yı Kanada'nın üstüne koysun; İngiliz istediği kadar Hindistan'ı sarsın, güneşte parlayan bayrağını dört bir yana açsın; gene de dünyamızın üçte ikisi Nantucket'lidir, çünkü denizler onundur. İmparatorlukların imparatorun malı olduğu gibi, denizler de Nantucket'linin malıdır. (Melville, 2010, 112)

Melville'e göre, balinaların peşinde okyanus-aşırı dolanmak durumunda olan balina avcıları, hâkimiyet alanlarını genişletmek isteyen emperyalistlerden farksızdır. Romandan bu örnekte de yazar, karada görülmüş imparatorlukların balina avcılarının okyanus-aşırı imparatorluğunun kapsamı ile kıyaslanamayacağını vurgularken, geleceğin küresel emperyalistlerinin denizlerde hâkimiyet sürenler olacağını öngördüğü aşikârdır. Bu anlamda, İsmail'in Pequod gemisine bineceği Nantucket adasından bahsettiği düşünüldüğünde, Melville'in, ABD'nin balina avcılığı sektörünün, ulusun emperyalizmini ilerletecek diğer sektörlerle birlikte eşit derecede önemli bir kazanç kaynağı olduğunu ima ettiği anlaşılmaktadır. Öte yandan, emperyalizmin kolektif tecrübe

olarak mevcudiyetine ithafen, yazar, “Başı Bağlı Balıklar ve Başıboş Balıklar” adlı bölümde henüz avlanılmamış balık (başıboş) ile avlanılmış ama serbest kalmış balık (başı bağlı) ayrımı üzerinden açılımını yaptığı emperyalist örneklere, insan hakları ve özgürlükler; özgür düşünce ve dini inanç; düşünce hırsızları ve özgün düşünürler; ve son olarak yazar ve okur arasındaki hâkimiyet savaşımını eklemiştir:

Başı bağlı balıklarla ilgili kuralın, bir hayli geniş bir alanda uygulandığını görüyoruz. Ama başıboş balık kuralı, bundan da daha geniş bir alanda uygulanıyor; tüm uluslar, tüm dünya uyguluyor bu kuralı.

1492 yılında Amerika başıboş bir balık değil miydi? Kolomb, kral ve kraliçesi hesabına, bu balınanın püskürtme deliğine flama yerine İspanyol bayrağını dikmedi mi? Peki, Rus çarı için Polonya neydi? Türkler için Yunanistan neydi? İngiltere için Hindistan neydi? Amerika Birleşik Devletleri için, eninde sonunda Meksika ne olacak? Başıboş birer balık bunların hepsi.

İnsan hakları da özgürlük de başıboş birer balık değil de nedir? Tüm insanların kafaları da düşünceleri de, başıboş birer balık değil de nedir? Bunlara dinsel bir inançla bağlanmak ilkesi, başıboş bir balık değil de nedir? Sağdan soldan söz aşırın gösteriş meraklısı kelime cambazları için fikir adamlarının düşünceleri, birer başıboş balık değil de nedir? Ve sen ey okuyucu, hem başı bağlı hem de başıboş bir balık değilsin de nesin? (Melville, 2010, 481-482)

Böylece, Melville’in açtığı çok katmanlı hâkimiyet savaşımını çerçevesinde düşünüldüğünde, İbn Haldun’un temel topluluk istenci olarak ortaya koyduğu *asabiyet* kuramının, günümüz siyasi erk ve özne ilişkileri bağlamında, Antonio Gramsci’nin hegemonya kavramını düşündüren bir kapsama ulaştığı söylenebilir. “Küresel Kapitalizm ve Ulusötesi Kapitalist Hegemonya” adlı makalesinde William I. Robinson 21. yüzyıl hegemonya tanımını şöyle ifade etmektedir:

“Britanya” hegemonyasından ya da “ABD” hegemonyasından söz ettiğimizde gerçekten bir ülke olarak “Britanya” ya da “ABD”yi kastetmiyoruz. Bu sadece dünya kapitalizmi bağlamında Britanya devlet yöneticileri ve orta sınıf sektörleri gibi, Britanya kapitalist grupları ve müttefik tabakanın hegemonyası demenin kısaltmasıdır. Fakat bunun sadece bir kısaltma olduğunu unuttuğumuzda sorun baş gösterir. “Hegemon” terimi belirli bir biçimde yanlış yönlendirici bir yolu çağırıştırır; çünkü bir ülke bir “hegemon” olamaz. Bir devlet aracılığıyla hegemonyayı uygulayan bir toplumsal grup hegemonik olabilir ve bu nedenle bu devleti betimlemek için “hegemon” terimi şeyleştirilmeye oldukça açık olan bir kısaltmadır. (Robinson, 2011, 132)

19. yüzyıl Amerikan yayıncılığı *asabiyeti* bağlamında düşünüldüğünde, Aşıkâr *Alınyazısı* söyleminin Amerikan sınır boyu öncülerine atfettiği sonsuzluk istencinin yansıması olan bir roman kahramanı olarak Kaptan Ahab’ın kendilik algısındaki yücelik fikrini yaralayan balınaya karşı beslediği *hınç*, ABD’nin İç Savaş Öncesi yükselen militarist federal gücünü de hatırlatmaktadır. Nataniel Hawthorne, “Gümrük-Evi” adlı önsözünde, Salem Gümrük Evi binasının girişindeki federal kartal imgesini betimlerken, kurucu federal egemenliğin muhafızlığı ile birlikte herhangi bir tehdit karşısında dönüşebileceği yırtıcılığını da ifade eder:

Bu girişin üzerinde en azametli cinsten bir Amerikan kartalı durur: Kanatlar açık, göğüste bir kalkan ve yanlış hatırlamıyorsam, her bir pençesinde iç içe geçmiş bir

deste yıldırım ile dikenli oklar! Sanki bu kendi halindeki topluma, koruması altındaki bu binaya, eğer başlarına iş açmak istemiyorlarsa saldırmamalarını hatırlatır gibidir: Bu mutsuz kuşun özelliğini oluşturan gagası, bakışlarındaki dehşet ve her halinden belli olan vahşet! Ne kadar öfkeli görünse, şu günlerde pek çok kimse bu federal kartalın kanatları altında sığınmaya can atıyor. Bana öyle geliyor ki, bu sığınmacılar onun göğsünün kuş tüyü yastık gibi yumuşacık olduğunun hayalini kuruyorlar. Ancak bu kuş hiç de o kadar sevecen değildir. Er veya geç, bir pençe ya da gaga darbesiyle veya dikenli oklarının açtığı yaralarla yavrularını yuvadan fırlatıp ativermesi işten bile değildir! (Hawthorne, 2015, 7-8)

Hawthorne'nun İç Savaş Öncesi ABD'nin hırçınlaşmış federal gücüne dair ifade ettiği izlenimler bağlamında incelendiğinde, Melville'in *Moby-Dick* romanında Kaptan Ahab'ın merkeziyetçi federal gücü çağrıştıran bir otorite figürünü temsil ettiği görülmektedir. Kaptan Ahab, kendisinden olmayan bir kuvvete karşı güttüğü *hınç asabiyeti* üzerine kurulu hâkimiyet istenci ile endüstriyel Kuzey'in galip *asabiyetiyle* benzer şekilde, gizli intikam planından bahsetmeden önce gemi mürettebatı üzerinde gizil sultansı bir hâkimiyet hissi kurar. "Kaptan Güvertesi" adlı bölümde, beyaz balınayı gören ilk kişiye vermek üzere gemi direğine İspanyol altınını çaktığında (Melville, 2010, 221) şahsi intikamı için grubunun kazanç arzusunu yükseltmiştir. Kaptan Starbuck dışında tüm gemi mürettebatının coşkusu, *Moby Dick*'i avlama arzusu hepsini sarhoş etmiştir. Oysa Kaptan Ahab Pequod gemisinin tek sahibi değildir. Aylarca sürecek avın gerektirdiği donanım, iş gücü, avlardan mürettebatın kazanacağı paylar dışında hissedarların kazançları ince ince hesaplanmıştır. Kaptan Ahab kendi şahsi intikamı için gemi mürettebatını kazanç arzusu etrafında birleştirmiştir.

Bu bağlamda, İç Savaş Öncesi Amerika'sında özel mülkiyete dayalı temsilci demokratik katılım ilkesine bağlı aristokratik-cumhuriyetçi modeline benzeyen Pequod gemisinin mevcut hiyerarşik düzeninde sultansı otoritesini rahatlıkla yükselten Kaptan Ahab'ın ismini Tevrat Kralı Ahab'dan alması manidardır. Kral Ahab'ın ismiyle müsemma yoldan çıkmışlığı, onun hem kutsanmış hem lanetlenmiş olan Tevrat krallarının soyundan geldiğini hatırlatmaktadır. Tevrat'ın Krallar kitaplarında adı geçen Ahab kralların en kötüsü olarak bilinir. Oysa o da Saul, Davud ve Süleyman gibi Tanrı buyruğu ile kutsanmış krallardandır (Slikker, 2002, 37-38). Bu üç büyük kralın Tanrı'ya karşı kusurlarında da görüldüğü gibi, Kral Ahab'ın kötülüğü de Tanrı'nın insanlar için ölümlü krallar atamasıyla kehanet edilmiştir. Bu noktada Kral Ahab'ın kötülüklerinin kökeni zaten kral olmasıdır:

İsrail'in bütün ileri gelenleri toplanıp Samuel'in yanına vardılar. Ona, "Bak, sen yaşlandın" dediler, "Oğulların da senin yolundan yürümüyor. Şimdi, öteki uluslarda olduğu gibi, bizi yönetecek bir kral ata." Ne var ki, "Bizi yönetecek bir kral ata" demeleri Samuel'in hoşuna gitmedi. Samuel Rabbe yakardı.

Rab Samuel'e şu karşılığı verdi: "Halkın sana bütün söylediklerini dinle. Çünkü reddettikleri sen değilsin; kralları olarak beni reddettiler. Şimdi onları dinle. Ancak onları açıkca uyar ve kendilerine krallık yapacak kişilerin onları nasıl yöneteceğini söyle. (1. Samuel 8:4-9).

Melville Tevrat kralı Ahab ile Kaptan Ahab arasındaki bu bağlantıyla kötülüğün doğasına özel bir anlayış ortaya koymaktadır. Kral Ahab'ı yoldan çıkarıp putperestliğe ve şirke yönlendiren karısı İzebel'dir. Pequod gemisindeki İzebel ise Kaptan Ahab'ın yarasıdır. *Moby Dick*'in

kopardığı bacağı Kaptan Ahab'ın teslimiyetini elinden almıştır. Böylece beyaz balinaya karşı duyduğu kin ruhunu kemirirken yaşam istencini kaybetmiştir.

Kaptan Ahab gemide kendisine atfettiği bu tanrısallıkla kuracağı diktatörlüğü gemi demir alana kadar kendisini kamarasında gizleyerek mümkün kılmıştır. Tıpkı var olduğuna inanılan ama görünmeyen Tanrı gibi, Kaptanın sağlık durumu ve gücüne dair mürettebat çeşitli söylentiler yaymakla birlikte son gemi kazasından sonra gücünü topladığına dair hiçbirinin şüphesi yoktur. Anlatıcı İsmail'in kaptanla karşılaştığı ilk an bu uzun süren gizliliğin ürpertisiyle sahne alır:

Güverteye sabah nöbetine çıkarken, kış küpeştesine doğru baktım ve birden korkunç şeyler sezinlermiş gibi ürperdim. Korkularımı aşan bir gerçekle karşılaşmıştım; Ahab kaptan güvertesinde ayakta duruyordu. Üstünde bildiğimiz hiçbir hastalığın izleri görünmüyordu; hastalıktan yeni kurtulmuşa da benzemiyordu. Alevler tüm gövdesinin içini dışını yaladıktan sonra, gürbüz yaşlı bedeninin hiçbir yeri yanmadan, sapasağlam ateşten çıkarılmıştı sanki bu adam. İri yarı gövdesi, Cellini'nin Perseus'u gibi bozulmaz bir kalıba dökülmüş, tunçtan bir heykeldi. Kır saçlarının arasında başlayan, soluk, beyaz, upuzun bir yara izi, yanık esmer yüzünün bir yanından boynuna inip, ceketinin yakası altında yok oluyordu. Bu yara izi, ulu bir ağacın dimdik gövdesini yukardan aşağıya diklemesine yaran bir yıldırım izine benziyordu. Böyle bir ağaç, yemyeşil, dipdiri kalır ama, yediği damga bir daha silinmez üzerinden. Bu damga doğuştan mıydı, yoksa korkunç bir yaranın izi miydi? Kimse kesin olarak bilmiyordu bunu. Herkes sessizce anlamış gibi, tüm sefer boyunca hiç sözü edilmedi bunun. (Melville, 2010, 178)

Bu ilk karşılaşmadan sonra anlatıcı İsmail'in romanın başından beri bu deniz seferi ve balina avcılığına karşı tuttuğu idealist bakış açısı yerini gerçekçiliğe bırakmaya başlar. “Yağ Eritme Kazanları” adlı bölümde İsmail Pequod gemisini gelişmiş endüstriyel bir yapı olarak tasvir ederken Kaptan Ahab'ın monomanyasına kapılmış tayfaların iş birliği ile seyreden gemi, endüstriyel Amerikan'ın mikro-kozmik bir temsiline dönüşmüştür: “Pequod, gemi azıya almış, dört bir yanına köpükler saçan bir at gibiydi. Bu yabani adamlarla yüklü, ateş dolu karanlıkların karanlığına bir cesedi yakarak hızla dalan gemi, çılgın kaptanın ruhunun elle tutulur bir parçası gibiydi o sırada” (Melville, 2010, 510).

Romanın başında örtülü bir karakter olan Kaptan Ahab'ın bu gizil varlığından adım adım belirginleşerek ortaya çıkan diktatörlüğü ve hitap gücüyle büyülediği gemi mürettebatının onun *hınç asabiyetine* gösterdikleri bu grup-içi rıza, Nietzsche'nin “köle ahlakı” olarak ifade ettiği, şahsi kin duygusunun kitlesel harekete dönüşme potansiyeline işaret etmektedir. Kaptan Ahab'ın kendisiyle muhatap olmayan bir varlığa güttüğü kin ve kızgınlık esasen bedeniyle birlikte ruhunun bütünlüğünü kaybetmesine karşıdır. Nietzsche'nin *Ahlakın Soykütüğü* kitabında ifade ettiği gibi, iyinin ve kötünün bilgi biliminde belirleyici olan toplumsal üstünlük kaynaklı değer yargıları, bu kriterlerin sınıflandırdığı iyi ve kötü beden algısıyla da yakından ilişkilidir. Buna göre, asil olan iyidir, alt sınıftan olan bayağıdır ve kötülüğün sınıfındadır. Nietzsche'nin, din adamlarının bedeni yadsıyan ahlaki üstünlüklerinin köken olarak ironik bir şekilde şövalye aristokrasisinden geldiği yorumuyla ilgili olarak, Kaptan Ahab'ın beden bütünlüğünü kaybetmesinin yarattığı travmanın aynı zamanda hem sınıfsal hem ruhani üstünlüğün kaybının yarattığı travma olduğunu düşünülebilir. Kaptan Ahab'ın beden bütünlüğünün yaralanmasının yarattığı *hıncın* kökenine bakıldığında, Nietzsche'nin şövalye aristokrasisi arketipinin bir zamanlar din adamları sınıfıyla bütün yücelik algısıyla yakından ilişkili olduğu anlaşılmaktadır:

Rahiplerin değerlendirme biçimlerinin şövalye aristokrasisinden kaynaklanıp zıt yönde geliştiği kolayca kestirilebilir; bu zıt yönlü gelişme, özellikle rahipler kastiyla savaşılar kasti, birlikte olmayı, anlaşmayı istemeyip karşı karşıya geldiklerinde ortaya çıkıyor. Şövalye aristokrasisinin değer yargıları, güçlü bir bedene sahip olmayı, capcanlı, zengin, coşku dolu sağlığı, sağlığı korumaya yarayan savaşı, serüveni, avcılığı, dansı, savaş oyunlarını ve genellikle sağlam, özgür, sevinçli eylemleri temel alıyor. (Nietzsche, 2013, 47)

Kaptan Ahab'ın *asabiyeti* ya da grup hissini yakıtı olan intikam motifinin bir diğer yönüne bakıldığında, Moby Dick suçludur ve kendisine yaptığının karşılığı olarak onun da bütünlüğünün bozulması gerekmektedir. Mehmet Aydın, *Moby Dick: Yerküre ve Denizküre* (2022) adlı incelemesinde Ahab'ın *hınç* ve intikam duyguları üzerine Friedrich Nietzsche ve Max Scheler'e yönlendirmektedir. Aydın, Scheler'in *hınç* duygusunun patolojik yönüne yaptığı vurguyu ifade ederken; bu duygunun insanda özellikle adil yargılayabilme kabiliyetini yozlaştıran belli bir mağduriyet durumuna tepki olarak ortaya çıkmasıyla beraber, intikam güdüsüyle hareket eden mağdurların hedeflerine ulaşma sürecindeki soğukkanlı akılcı tutumlarına dikkat çekmiştir: "Bununla birlikte mağdurlar, vicdanlarına ve akıllarına danışmanın aksine intikam almak, kötülük yapmak imkanları ararken son derece 'soğuk' denebilecek bir sabır içinde akılcı davranıp 'en uygun' zamanı bekleyebiliyorlar. Yaşadığı dramın travmasını aşabilmek için irade gösteremeyen kişi cürümle biten amacını gerçekleştirmek için son derece soğukkanlı ve akılcı davranabilme iradesini gösterebilir" (Aydın, 2022, 23). İntikam istencinin bu özelliklerine ek olarak, Mehmet Aydın'ın intikam kökenli kitle hareketlerinden verdiği tarihsel örnekler, Nietzsche'nin "Yahudi nefretinden doğan Hıristiyanlık" örneğiyle yorumladığı mağduriyet kaynaklı *hınç* duygusunun kitleleri tetikleyici köle ahlakına dair öngörüsüyle; Melville'in, Kaptan Ahab'ın *hınç asabiyetinde* sezdiği geleceğin Amerika'sının küresel yıkıcılığını doğrulaması bakımından önemlidir:

Hınç imkansız talep eder. Genellikle arkasında trajik travmalar olan ve oradan beslenen büyük hınç duygusundan kurtulmak kolay değildir. Zamanın bu hastalığı iyileştirebileceği de şüphelidir. Bu gerçeği 20. yüzyılın büyük soykırımlarından sonra 21. yüzyılın ilk yirmi yılında tanık olduğumuz toplu sivil katliamları bir kez daha doğrulamaktadır. Hınç ve onun bir üst aşaması olabilecek nihilist tepkiler sadece yoksul ve çaresiz alt sınıflara özgü bir olgu değildir. Bunalımlı küçük burjuva çevreleri, üst sınıfları, entelektüel ve siyasi elitleri de sardığında çok daha tehlikeli olabilir. 1930ların ortalarında Nazileri destekleyerek çıkarlarını koruduğunu zanneden Alman burjuvazisinin sorumluluğu hatırlanmalı bu konuda. Mesela günümüzde Doğu'da ve Batı'da otoriter ve otokrat liderler, popülizm gereği taraftarlarını heyecanlarını canlı tutup yönlendirmek için hınç ve garez üzerine söylemler inşa edebiliyorlar. Bu tehlikeli eğilimleri icra eden otokrat liderler var günümüz dünyasında. Son derece aktüel bir konu. (Aydın, 2022, 24)

Bu bağlamda, Nietzsche ve Scheler'in *ressentiment* kavramıyla ifade etmek istedikleri *hınç* duygusunun, Batı bilgi biliminin, varlık algısı üzerine temelini attığı özne-nesne bağlamı dikotomik iktidar ilişkileri yönünde ilerleyen kendilik algısının varlıksal eksikliğini tamamlama ihtiyacından kaynaklandığına işaret etmek istedikleri anlaşılmaktadır. Böylece, varlıksal bütünlüğe karşı tehdit unsuruna cevaben ortaya çıkan *hınç*, bu bağlamda, Batı kültüründe bireyci kendilik algısı yönünde gelişmiş varlık istencinin hâkimiyet savaşlarıyla da yakından ilgilidir.

İntikam istencinin dışı dışı adalet arayışıyla ilişkisini vurgulayan Scheler, hastalık derecesinde varlıksal eksikliğin dışı vurumu olarak gördüğü *hınç* duygusunu, bu yüzden Batı kültürüne içkin bir olgu olarak ifade etmiştir:

Hıristiyan değerlerinin kolaylıkla hınç değerlerine saptırıldığına ve sıklıkla böyle anlaşıldığına inanıyoruz. Ancak Hıristiyan ahlakının özü hınç toprağında yetişmemiştir. Öte yandan, 13. yüzyıldan beri yavaş yavaş Hıristiyan ahlakının yerine geçen ve Fransız Devriminde güçlenen burjuva ahlakının özünün hınç duygusundan kaynaklandığına inanıyoruz. Modern toplum hareketinde hınç duygusu önemli derece belirleyici bir etken olmuş ve gitgide artan etkisiyle yerleşik ahlaki dönüşüme uğratmıştır. (Scheler, 1915, Epigraf) (Çeviri yazara aittir.)

Scheler'in, *hınç* duygusunun arkaik tecrübesinde ortaya çıkan varlıksal eksiklik hissiyle özdeş gördüğü iktidarsızlık deneyimi ve intikamcılarının kesin sonuca yönelik plan yapmak için intikamı erteleme eğilimlerini vurgulaması, İsmail'in güvertede Kaptan Ahab'la ilk karşılaştığı an, onda gördüğü yekpare yüceliğe rağmen hissettiği ürpertici dinginliği düşündürmektedir:

Öncesinde her zaman bir saldırı ya da bir incinme vardır. Ne var ki, öfke, kızgınlık ve gıcınmayla birlikte ortaya çıkıyor olsa bile, intikamcılık karşılık verme ya da kendini savunma yönündeki dürtülerden kesin olarak ayrılmalıdır. Eğer bir hayvan kendisine saldırıyı ısırsa, buna "intikam" denemez. Buruna yenen bir yumruğa hemen karşılık vermek de öyle. İntikamcılık iki ana özelliğiyle ayrılır: Birincisi, öfke ve kızgınlık duygularıyla birlikte gelen ani tepki gelip geçicidir ya da en azından hemen kontrol altına alınıp dizginlenir ve sonunda karşılık iyi bir fırsat bulmak üzere ertelenir ("sen görürsün gününü"). Bu engellenmenin nedeni, anında gösterilecek bir tepkinin yenilgiyle sonuçlanacağı düşüncesi ve bunun verdiği "acizlik" ve "iktidarsızlık" hissidir. Dolayısıyla bir iktidarsızlık deneyimi üzerine temellenmiş olması açısından, intikamın alınması bile her zaman aslen bir açıdan "zayıf" olana ilişkin bir meseledir. Ayrıca intikamın özü her zaman "kısasa kısas" bilinci içermesidir; bu yüzden intikam asla bir duygusal tepkiden ibaret değildir. (Scheler, 2015, 24-25)

Ayrıca, "bir iktidarsızlık deneyimi üzerine temellenmiş" olan intikam arzusu ile ilişkili olarak, Melville'in Kaptan Ahab için kullandığı intikamcı Quaker ifadesini düşünüldüğünde, Ahab'ın köklerinin koloni dönemin kısasa kısas cezai hukuk kültüründen geldiğini anlaşılır. 17. yüzyıl kolonyal Amerika cezai hukuk kültüründe Kalvinci kutsanmışlık ve lanetlenmişlik işaretleriyle yakından ilişkili olan suçlu adaletsizliği, suç ezelden lanetli olma işareti olarak tanımlarken, suç işlememekle birlikte toplumda yükseliş tesis eden, servet sahibi olma, mesleki başarı gibi özellikleri kutsanmışlık işareti olarak görmüştür (Cohen 83-86). Aslında Kaptan Ahab da köken olarak bu Kalvinci suçlu adaletsizliğinin bir kurbanıdır. Bu yüzden intikamcı bir Quaker'dır. Nantucket adasının bıçkın Quaker denizcilerinin sert mizacı, adalı olmanın yalnızlığının yanı sıra kolonyal Amerikan tarihinde Quaker'ların gördüğü ağır beden cezalarından gelmektedir. 1648'de Kalvinci kolonilerin keyfi cezai uygulamalarına son veren anayasal düzen, yani Anglikan anakent hakimiyeti yeniden inşa edilene kadar, Quaker'lar bu Kalvinci Püriten koloni sınırları boyunca ağır beden cezalarına maruz kalırlardı (McManus, 347-348). Genellikle bedenın sınır organlarına yapılan işkenceler Kalvinci kilise-merkezli siyasi bünye bütünlüğünü bozmanın cezasıydı. Romanın "Gemi" adlı bölümünde Kaptan Ahab için geçen "intikamcı Quaker" ifadesinin tarihsel arka planı budur. Kaptan Ahab'ın mezhepsel kökeninin maruz kaldığı bu

şiddet, onda agresif bir ruh hali yaratmıştır. Böylece, kültür tarihinde otokratların çıkışı olan mağduriyet hissi kolektif bir yapı olarak Kaptan Ahab'la birlikte Amerikan kahramanı arketipine eklenmiş şiddet eğilimliliğinin kurucu örneklerinden olmuştur.

Max Scheler'in "intikamın özü her zaman 'kısasa kısas' bilinci içermesidir; bu yüzden intikam asla bir duygusal tepkiden ibaret değildir" ifadesine örnek olarak, romanın "Gün Batışı" adlı bölümde, Kaptan Ahab kendi kendine konuşurken istediğinin dışı adalet olduğunu ifade eder ve bu intikam *asabiyetini* nasıl mümkün kıldığını da anlatır:

Zor olmadı bu iş. İçlerinden bir direnen olsun çıkar diyordum. Ama benim çarkımın dişleri, onların tüm çarklarına geçip döndürüyor hepsini. Onlar küçük küçük barut yığınları, ben de bir kibrit. Ah, zor olan, kibritin kendini tüketmesi başkalarını tutuşturmak için! Giriştiğim işi kendim istedim, istediğimi de yapacağım! Deli sanıyorlar beni. Hele Starbuck inanmış buna. Şeytan var benim içimde; deliliğin ta kendisi, delilerin delisiyim ben. Yalnız kendini inceleyip anlamak için durgunlaşan o yabansı deliliktir benimkisi. Falcılar paramparça olacağını söylemişler. İşte bacağı gitti. Şimdi falcılık sırası benim, beni parçalayanı parçalayacağım ben de. Geleceği gören de gördüğünü yapan da kendim olacağım. Bunu sizler bile yapamadınız, koca tanrılar! Vız gelirsiniz bana hepiniz! ... İnsanoğlu baskın çıktı size bu işte. Zor çevirirsiniz beni yolumdan. Çelik raylar üzerinde gidiyor benim ruhum. Uçurumlu boğazları aşarak, dağların yüreğini delerek, sel yataklarını yararak, yolumdan hiç yorulmadan uçup gidiyorum. Hiçbir engel, hiçbir tehlike çıkaramaz beni çelik yolumdan. (Melville, 2010, 228)

İntikam üzerine Nietzsche'nin düşüncelerine bakılırsa, Kaptan Ahab'da Moby Dick'e karşı duyduğu kinle beraber yükselen apaçık bir yüce kendilik algısı vardır. Belki de ondaki kibri yükselten balinanın açtığı yaradır, tıpkı Nietzsche'nin ifadesiyle "Yahudi nefretinden doğan Hristiyanlık gibi." "Günbatışı" adlı bölümde Kaptan Ahab'a ait bir önceki monolog, Nietzsche'nin "Çarmıhtaki Tanrı paradoksunu" hatırlatan bir kendiliği dışı vurmaktadır:

Karşıda, o hep dolup taşan kadehin ağzında, ılık dalgalar şarap gibi kızarıyor. Güneşin altın başı, enginin derinliklerini iskandil etmek üzere. Güneş göklerden ağır ağır denize dalıyor. O indikçe benim ruhum yükseliyor. Bu sonsuz yükselme yoruyor ruhumu. Çok mu ağır yoksa bu başımdaki taç, Lombardiya'nın demir tacı gibi mi? Ama nice elmaslar parlıyor içinde. Ben, başımda taşıdığım bu tacın pırıl pırıl yandığını görmem, ama onun göz kamaştırıcı, yakan bir şey olduğunu bilirim için için. Altından değil demirdendir bu taç -bunu da biliyorum. Çatlak bir taç, farkındayım. Kenarları dış dış olmuş, incitiyor başımı. Sanki beynim zonkuyor, katı demirin içinde. Evet, çelikten bir kafatasım var benim. Öyle bir kafatası ki, insanın beynine vurulan bu savaşta, bana miğfer gerekli değil. (Melville, 2010, 227)

Burada Mina Urgan, çevirisinde, Lombardiya'nın demir tacı için, Kutsal Roma imparatorlarının taç giyme töreninde kullanılan, İsa'nın çarmıhından alınmış bir çivisi olduğu söylenen taçtır diye not düşmüştür. Nietzsche'nin "çarmıhtaki Tanrı paradoksu," Kaptan Ahab'ın düşmüş yücelik algısıyla ilgili olması bakımından ilginçtir:

Ve tinsel yücelik, bundan daha tehlikeli bir yem düşünebilir mi? Şu kutsal haç sembolünün azdıran, coşturucu, sersemletici gücüne eşit bir şey, şu tüyleri diken

diken eden bir "çarmıhtaki Tanrı" paradoksuna, şu hayal bile edilemeyen en büyük zalimliğin ve insanın kurtuluşu için Tanrının kendini çarmığa gemesi muammasına eşit bir şey? (Nietzsche, 2013, 49-50)

Nietzsche'nin Hıristiyanlığa içkin gördüğü "Çarmıhtaki Tanrı paradoksu" üzerine "Yahudi nefretinden doğan" yüce kendilik algısının barındırdığı *hınç* duygusu, kitle hareketi potansiyeli nedeniyle bireyciliğin en vahşi kuvvetidir. Böylece, Nietzsche'nin "Çarmıhtaki Tanrı paradoksu"yla işaret ettiği bedenleşmiş tanrısallık, modernitenin kuvvetleriyle evrilen bireycilikle yakından ilişkili olarak, geleceğin kitle hareketlerine dair bir öngörüdür.

Amerikan sınır boyu edebiyatı kahramanı olarak Kaptan Ahab'ın düşüşünü irdelerken Batı edebiyat geleneğinde deniz kahramanlarının mitolojik, teolojik ve bilgi bilimsel arka planına bakıldığında, sözlü geleneğin ölümsüzlük arayışını anlatan ilk kadim destanlardaki deniz kahramanlarının uzak diyarlarda, düşman tanrılarla, krallar ve canavarlarla savaştıklarını görülür. Kutsal Kitaplarda tufanla, zorlu deniz seferleriyle sınanmış peygamberler sanki zamansız bir kehaneti tekerrür edercesine özel bir misyon için gemiye binmenin kutsanmışlığını dramatize ederler. Joyce Chaplin'in Batılı devri alem seyahatlerinin söylemsel tarihçelerini incelediği araştırmasında ifade ettiği gibi, antik Yunan kahramanlarının bu arketipsel silsilesi devri alem seyahatlere düşmüş birçok seyyah ve kaşife ilham vermiştir (Chaplin, 2012, Önsöz). Yazar, bu araştırmasında vurguladığı, sonsuzluk kökenli Batılı devri alem seyahatnamelerinin ideolojik art alanında saptadığı kutsanmışlık motifiyle benzer şekilde; koloni döneminde Kalvinci İngiliz yerleşimcilerin Yerli Amerikalı beden algısı üzerinden tanımladıkları ırk hiyerarşilerinin temeli olan Yeni Çağ bilgi bilimi üzerine çözümlenmelerini ortaya koyduğu bir diğer incelemesinde, modern bilimin de keza Kopernik'ten Newton'a, klasik doğa felsefesinden doğan Yeni Çağ ilimlerinin bilgi biliminden evrilirken, sonsuzlukla etkileşen bir kozmoloji anlayışını muhafaza ettiğini vurgulamıştır (Chaplin, 2001, 12-14). Bu bağlamda, Kaptan Ahab'ın *hınç asabiyetinin* ardında da sonsuzluk arzusunu takip eden antik deniz kahramanlarının kültür kurucu karakteri görülmektedir. Antik deniz kahramanlarıyla Kaptan Ahab arasındaki fark, bu kahramanların tanrılar tarafından seçilmiş olmaları ve bu kadere gösterdikleri rıza ölçüsünde yükseltilmeleridir.

Kaptan Ahab düşmüş bir kahramandır. Melville'in ifadesiyle deniz İbrahim'i imandan çıkarır (Melville, 2010, 388) ve iyi insanlara göre değildir. Aslında cennetten düşüş kadar kadim bir hikayedir Kaptan Ahab'ınki. Beka arzusuna karşılık gördüğü cezayı içine sindirememiş tövbesiz tanrısız bir adamdır. Melville bu yüzden *Moby-Dick*'in son sözünde Tevrat'ın Eyüp Kitabı'na gönderme yaparak, Tanrı ile Eyüp arasında Livyatan (*Leviathan*) bahsinin geçtiği diyalogu hatırlatmıştır. Yaratılış Kitabı'nda, "Tanrı büyük deniz canavarlarını, sulara kaynaşan bütün canlıları ve uçan varlıkları türlerine göre yarattı" (Yaratılış, 1:21) ayeti, "Tanrı, 'İnsanı kendi suretimizde, kendimize benzer yaratalım' dedi, 'Denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, evcil hayvanlara, sürüngenlere, yeryüzünün tümüne egemen olsun' (Yaratılış, 1:26) ayetinden önce gelmektedir. Tevrat'a göre büyük deniz canavarlarının yaratılış sırasında insandan önce gelmesi, düzen ve uygarlık öncesi kontrol altına alınamayan doğanın gücüyle benzer bir kaos çağrıştırmaktadır. Bununla birlikte, Melville'in de roman boyunca sıklıkla doğaya atfettiği gibi, deniz canavarı, aynı zamanda, sınırlı insan algısıyla tanımlanması imkânsız olan bir Tanrının azametini temsil etmektedir. "Brit" adlı bölümde, Melville, doğanın tanımsız tanrılığını denizin kadesiz azametiyle özdeşleştirmektedir: "Yabanıl ormanlarda havaya sıçrayıp, kendi yavrularının üstüne çullanan bir dişi kaplan gibi, en güçlü balinaları bile kayalara çarpıyor; onlar orada, parçalanmış gemilerin yanı başında bırakıyor. Hiçbir acıma duygusuna kapılmıyor, hiçbir güce boyun eğmiyor deniz. Binicisini sırtından atmış azgın bir savaş atı gibi başıboş deniz, soluk

soluğa, uluya uluya tüm dünyaya saldırıyor” (Melville, 2010, 347). İster Tevrat Tanrı’sına karşı olsun ister varlığı sadece doğadaki tecelliyatı ile hissedilebilecek tanımlanamaz Tanrı’ya karşı olsun, Melville, Eyüb’ün sabrını tüketen yoldan çıkmışlığı ile Kaptan Ahab’ın düşüşünü üstünlük inancının zehirlediği kendilik algısı ile bağdaştırmıştır. Bu yüzden, Eyüp Kitabı’nda, başına gelen felakete sabrı ile sinanırken, bu felaketler yüzünden sonunda insanların gözünde küçük düştüğünü düşünen Eyüb’e, Tanrı, Livyatan’ın dizginsiz gücünü elinde tutabilen tek kudret sahibinin kendisi olduğunu hatırlatarak serzenişte bulunmuştur (Eyüp Kitabı, 41:1-35). Eyüp Kitabı’yla *Moby-Dick*’in ilişkisi bağlamında incelendiğinde anlaşılır ki, Kaptan Ahab’ı delirten *hıncının* sebebi, uçsuz bucaksız kıyısız seyirlerinde belli bir beyaz balınayı bulup ondan intikam alma arzusunun ötesinde, balınanın ruhunda açtığı yarayla kaybının telafisini kendisine umarsız olan bir sonsuzluktan beklemesidir. Kaptan Ahab, “Güneşe arkamı dönüyorum artık” (Melville, 2010, 684) diyerek, intikamını almanın imkânsız olduğunu idrak ettiği son zıpkını fırlattığı an ölümü kabullenmiş ve aslında baştan beri bunu göze aldığı itiraf etmiştir. Hikaye’nin sonunda, Ahab’ın, kaptanlara yaraşır şekilde gemisiyle birlikte batmak yerine, balınanın gövdesine dolanmış derinlere gömülen bedeni, onun, sonsuzluğun koşulsuz ve iptidai iradesiyle bütünleşmiş ruhuyla özdeşleştirilebilir. Diğer yandan Melville’in, düşmüş Kaptan Ahab’a reva gördüğü bu sonla, Yahudi-Hıristiyanlık tarihinde lanetlenmiş Kabil arketipiyle başlayan damgalama cezai kültürünü hatırlattığı da düşünülebilir. Neticede ilahi mizan işaretlerle hatırlanır. Tevrat’ın Yaratılış Kitabı’nda, Nuh Tufanı’ndan sonra insanla ahdini yenileyen Tanrı, bir daha yaşamı yok edecek bir felaket göndermeyeceğini (Yaratılış, 8:21-22); ve insanın yeniden yaratılsa bile bitmeyecek kötülüklerinin zaten kendi sonunu getireceğini ifade ederken, “gökyüzünde yay şeklinde birleşen yağmur bulutları bir araya geldiğinde” Tufanı anımsayacağını bildirmiştir (Yaratılış, 9:9-17). Tevrat’ın İbranice ismi “Torah”ın “hedefi on ikiden vuran ok” (Brettler, 2014, 1) anlamındaki kelime kökeninden türemiş öğreti ve yasa kitabı olduğunu düşünüldüğünde “gökyüzünde yay şeklinde birleşen yağmur bulutları,” Ahab’ın beyaz balınaya attığı son zıpkın kadar düşündürücüdür.

Böylece, bu intikam hikayesiyle, doğa üzerindeki insan etkisiyle tanımlanacak olan geleceği öngörmüş olan Melville, “Brit” adlı bölümde, doğanın zamansız azameti karşısındaki ezeli yenilgimizi hatırlatmaktadır: “Portekizlilere özgü bir hınçla tüm dünyaya saldıran, bir tek dulu bile esirgemeyen okyanusun üstünde yüzmüştür adını duyduğumuz ilk gemi. Aynı okyanus, bugün de dalgalanıp duruyor; aynı okyanus daha geçen yılın gemilerini batırıp yok etti. Ya öyle, ey aptal insanoğlu! Nuh’un tufanı daha bitmedi. Şu güzelim dünyanın üçte ikisini kaplıyor hâlâ Nuh’un tufanı!” (Melville, 2010, 347). Melville, “Portekizlilere özgü bir hınçla tüm dünyaya saldıran” deniz imgesiyle temsil bulan doğanın azameti ve intikamı karşısında insanın aciziyetini vurgulamak için Nuh Tufanı’na gönderme yaparak, sonsuzluk ve yüce algısıyla doğaya tepeden bakan insanın sınırlı bakış açısını eleştirmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada, 19. yüzyıl Amerikan yayılcılığının *Aşikâr Alınyazısı* söylemi ve Kaptan Ahab’ın *hınç asabiyeti* açılımları, İbn Haldun’un *asabiyet* kuramıyla işaret ettiği topluluktan imparatorluklara evrilen temel dayanışma istenci kaynaklı söylemlerin etki alanı ve Nietzsche ile Scheler’in *hınç* duygusunun kökenine dair vurguladıkları sonsuzluk inancı ile bütün şiddet eğilimli kendilik algısı bağlamında incelenmiştir. Böylece, Melville’in, 19. yüzyıl Amerikan yayılcılığının *Aşikâr Alınyazısı* söylemi ile meşru görülmüş yıkıcılığının sadece başka halkların özgürlükleri üzerinde değil; aynı zamanda, doğa ve insan ilişkisini metafizik perspektiften tasarlayan çağının doğa üzerindeki etkisine dair eleştirel yaklaşımı ele alınmıştır.

Nietzsche ve Scheler'in *hınç* duygusunun Batı kültür tarihindeki dönüşümleriyle ilgili olarak vurguladıkları bilgi bilimsel kırılma noktaları düşünüldüğünde, Hıristiyan tarih iktidarından seküler modernite iktidarına devreden sonsuzlukla kutsanmış birey algısının doğa üzerindeki yıkıcılığının etkisi, günümüz küresel kültürüne devredilmiş yeni iktidar-özne ve doğa-insan dikotomileri üzerinden varlığını devam ettirmektedir. Kaptan Ahab'ın *hınç asabiyetinin* kökeni olarak düşünüldüğünde, Batı'ya içkin bu söylemsel yüceliğin marjinal ötekinin tehdidi karşısında duyduğu varlıksal eksiklik kaygısı neticesinde, doğa ve onun uygarlık dışı kapsamında bulunan varlık bağlamları üzerindeki yıkıcı etkisi düşündürücüdür. Bu bağlamlar açısından değerlendirildiğinde Herman Melville'in *Moby-Dick, Beyaz Balina* romanı, 19. yüzyıl Amerikan yayıncılığı bağlamında metafizik temelli iktidar ve özne dikotomisinden kaynaklanmış olan doğa ve insan ilişkisi üzerine çağının ötesinde bir vizyon ortaya koymuştur.

Referanslar

- Aydın, Mehmet. *Moby Dick Yerküre ve Denizküre Arasında*. Ankara: DoğuBatı Yayınları, 2022.
- Brettler, Marc Zvi. "Torah." *The Jewish Study Bible*. Torah, Nevi'im, Kethuvim. Tanakh Translation. (Second Edition). Adele Berlin & Marc Zvi Brettler (eds.). NY: Oxford University Press, 2014, 1-6.
- Batur, Behçet. "İbn Haldun'un Asabiyeti: Bir Kavramın Sosyolojik İzdüşümleri." *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 46, (2021),152-161.
<https://doi.org/10.52642/susbed.902524>. Erişim tarihi: 28 Mart 2023.
- Cerrotti, Dennis. *Hidden Genocide, Hidden People*. Sea Venture Press, 2014.
- Chaplin, Joyce. *Subject Matter: Technology, The Body, and Science in The Anglo-American Frontier, 1500-1676*. Harvard University Press, 2001.
- *Round About the Earth: Circumnavigation from Magellan to Orbit*. Simon and Schuster, 2013.
- Cohen, Daniel A. *Pillars of Salt, Monuments of Grace*. Amherst and Boston: University of Massachusetts Press, 2006.
- Crevecoeur, H. St. J. *Letters from an American Farmer*. Blackmask Online, 2012.
[Letters from an American Farmer \(public-library.uk\)](https://www.blackmask.com/letters-from-an-american-farmer/) Erişim Tarihi: 28 Ağustos 2023.
- Dale, Stephen Frederic. *Marakeş'in Portakal Ağaçları – İbn Haldun ve İnsan Bilimi*. Ayşecan Ay & Canan Coşkan (Çevirmenler). İstanbul: Say Yayınları, 2015.
- Deleuze, Gilles. *Spinoza Pratik Felsefe*. İstanbul:Norgunk Yayıncılık, 2004.
- Dilthey, W. *Hermeneutik ve Tin Bilimleri*. Doğan, Ö. (translated by), İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999.
- Erdim, Esim. *Herman Melville'in Romanlarında Sanat Anlayışı*. Ege Üniversitesi Yayınevi, 1991.

- Eyüp Kitabı. Tevrat. Kutsal Kitap. Tevrat Zebur İncil. İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2008.
- Hawthorne, Nathaniel. Leke. İhsan Hız (Çevirmen). Ankara:Altınpost Yayınları, 2015.
- İbn Haldun. Mukaddime.Süleyman Uludağ (Hazırlayan). İstanbul:Dergah Yayınları, 2022.
- McManus, E.J. Law and Liberty in Early New England: Criminal Justice and Due Process, 1620-1692. Amherst: The University of Massachusetts Press, 1993.
- Mülazimoğlu, Melis.“Eco-poetics of Charles Olson: An Ecocritical Study on ‘The Kingfishers.’” Homeros. Vol 4:2, (2021), 61-76. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1875028> Erişim Tarihi: 16 Ağustos 2023.
- Melville, Herman. Moby Dick Beyaz Balina. Sabahattin Eyuboğlu & Mina Urgan (çevirmenler). İstanbul:Yapı Kredi Yayınları, 2010.
- “Hawthorne and His Mosses.” The Literary World. Hawthorne and His Mosses, by Melville, 1850 (ibiblio.org) Erişim tarihi: 28 Temmuz 2023.
- Nietzsche, Friedrich. Ahlakın Soykütüğü Üstüne. Ahmet İnam (Çevirmen). İstanbul: Say Yayınları, 2013.
- O’Sullivan, John L. “The Great Nation of Futurity,” The United States Democratic Review 6, 23 (November 1839), 426-430.
- [5-John-Louis-O’Sullivan-The-Great-Nation-of-Futurity-1839.pdf](#) Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2023.
- Scheler, Max. Hınç. Abdullah Yılmaz (Çevirmen). Alfa, 2015.
- Ressentiment. Louis A. Coser (Translated by). Max Scheler--Ressentiment (hscif.org) Erişim tarihi: 16 Şubat 2023
- Robinson, William I. “Küresel Kapitalizm ve Ulusötesi Kapitalist Hegemonya: Kuramsal Notlar ve Görgül Deliller.” Erdem Türközü (Çevirmen). Praksis 8, (2011), 125-168.
- <https://www.praksis.org>. Erişim Tarihi: 03 Eylül 2023.
- Ross, Dorothy. “Historical Consciousness in Nineteenth-Century America.” The American Historical Review. Vol. 89, No. 4,(1984), 909- 928. <https://www.jstor.org/stable/1866398>. Erişim tarihi: 11 Ağustos 2023.
- Samuel 1. Tevrat. Kutsal Kitap. Tevrat Zebur İncil. İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2008.
- Slikker, Hank B. Israel’s Worst King? The Story of Ahab in the Light of Its Relationship to the Stories of Saul, David and Solomon. Unpublished PhD. Dissertation. Department of Biblical Studies at the University of Sheffield, 2002.
- Strang, Cameron B. Frontiers of Science: Imperialism and Natural Knowledge in the Gulf South Borderlands, 1500-1850. Virginia: University of North Carolina Press, 2018.

Trepanier, L. "Hawthorne's Counterfeiting History in The Scarlet Letter." 2012.

<http://anamnesisjournal.com/2012/01/lee-trepanier-2/#more-41>. Erişim tarihi: 20 Ağustos 2023.

Turner, Frederick Jackson. "The Significance of the Frontier in American History." Thomas Inge (ed.). A Nineteenth Century American Reader. Washington, D.C.: United States Information Agency, 1987, (81-85).

Uludağ Süleyman. "Mukaddime'nin Temel Kavramları." Mukaddime. İbn Haldun. Süleyman Uludağ (Hazırlayan). İstanbul:Dergah Yayınları, 2022.

Warren, Wendy. New England Bound: Slavery and Colonization in Early America. First ed. Liveright Publishing Corporation a Division of W.W. Norton & Company 2016.

White, G. E. The Marshall Court and Cultural Change 1815-1835. NY: Oxford University Press, 1991.

Yaratılış. Tevrat. Kutsal Kitap. Tevrat Zebur İncil.İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2008.